

HERMENEVS

8^e JAARGANG, AFL. 8 — 15 APRIL 1936

Uit een brief van Ruhnkenius

Tot diep in de negentiende eeuw heeft het schriftelijk gebruik van het Latijn als internationale taal aan de wetenschap moeilijk te overschatten diensten bewezen. Hoe groot was het voorrecht zich in geschriften en brieven te kunnen richten tot alle geleerden binnen en buiten de grenzen van het vaderland, zonder grote inspanning en zonder vrees voor ernstig misverstand. Zo overheersend en zo op de praktijk ingericht was immers overal de studie van het klassieke Latijn bij het voorbereidend onderwijs, dat, bij alle verschil van sierlijkheid in het gebruik, er toch een norm bestond die al te grote nationale of individuele afwijkingen verhinderde.

Maar hoe ging het als men elkander persoonlijk ontmoette, in hoeverre werd dan de moeilijkheid overwonnen die uit verschil van uitspraak ontstond? Geleerden wier moedertalen nauw verwant waren — als Duits en Nederlands — leerden met weinig moeite elkaar verstaan, maar groot zal de inspanning geweest zijn als Franse, en vooral wanneer Engelse studenten¹ de kolleges hadden te volgen van een Nederlandse of Duitse hoogleraar. Een brief van de grote filoloog David Ruhnkenius (1723—1798) en een van zijn opvolger Daniel Wyttenbach (1746—1820) geven daarvan een denkbeeld. Uit beide brieven volgen hier een paar passages.

De jurist J. D. Ritter te Wittenberg was benoemd als opvolger te Leiden van de Zwitser Weiss. Hij vraagt aan zijn vriend en oud-leerling Ruhnkenius om inlichtingen over het honorarium en de kosten van het leven te Leiden. Het antwoord is een uitvoerige, 12 Januari 1761 gedateerde, brief,² waarin de Leidse hoogleraar het volgende mededeelt: de vaste staatsbezoldiging is f 2000; daar iedere student f 30 per kollege betaalt, zal de opbrengst, wisselend naar 't getal toehoorders, voor Ritter ongeveer f 1300 zijn; de bijna éüs.e week voorkomende promoties zullen hem f 1400 opleveren; de vrijdom van alle belastingen, die o.a. bewerkt dat de Leidse

¹ In de achttiende eeuw bezochten vooral veel Engelse studenten de Leidse Hogeschool; zie Siegenbeek, *Gesch. d. Leidsche Hoogeschool*, Leiden, I, blz. 287. De uitspraak der Schotten was, en is, minder afwijkend.

² *Epistolae Bentleii, Graevii, Ruhnkenii, Wyttenbachii selectae* : annotatione instruxit P. C. Kraft, Altona, 1831. De 15 brieven aan Ritter, die de Curatoren een jaar aan het lijntje hield en ten slotte bedankte, staan op blz. 57—05, de door mij hier bedoelde vindt men op blz. 72—76.

burgers dure en de professoren zeer goedkope wijn drinken, is te schatten op ten minste f 300; de huurprijs der woningen bedraagt ongeveer f 500; het loon van een dienstbode is f 60 à f 80, doch f 40 à f 50 indien door fooien van studenten op „verval” gerekend kan worden; de kleding der hoogleraren is eenvoudig, gewoonlijk zwart, enz. enz.¹ Deze biezonderheden vermeld ik met een enkel woord, maar wat over de kollegetaal gezegd wordt druk ik af in extenso.

„Omnia Latina lingua traduntur; in privatissimis tamen collegiis aliquando Gallica. Sic Weissius Duci Rickemontio Jus Gentium Gallice praeivit. Verum etiam atque etiam a te peto ut, posthabitis omnibus, aliquid temporis tribuas linguae Gallicae commodius pronunciandae. Hujus enim alterius linguae commeicio utare cum Anglis, Gallis et plerisque Helvetiis qui, ut Latine intelligant, tamen ne verbum quidem proferre possunt. Praeterea omnes illustrioris loci viri feminaeque apud nos libentius Gallico quam Belgico sermone utuntur. Teutonicam linguam plerique Professores propter frequentem cum Germanis usum intelligunt, Procerum non adeo multi. Nuliae hic conciones Teutonica lingua habentur.”²

Hetgeen in deze brief het meest de aandacht trekt is, naast de getuigenis omtrent de moeite die aan de vreemdelingen het res-

¹ Hij voegt er bij: „Universim quo quis illustrior est in hac republica et majore auctoritate pollet, eo simplior ejus cultus est. At famuli fulgent auro et argento; aedes (blijkbaar van bedoelde aanzienlijken) magnifice instructae, convivionun apparatus prope regius.”

² „Alles wordt in het Latijn meegedeeld, maar bij partikuliere kolleges soms in het Frans, Zo heeft Weiss in het Frans aan de Hertog van Richmond de weg gewezen in het Volkenrecht. Ik vraag van u werkelijk met de meeste nadruk dat gij, vóór alles, vrij wat tijd besteedt aan het gemakkelijker spreken van het Frans. Van die andere taal moogt gij u bedienen in ‘t gesprek met Engelsen, Fransen en de meeste Zwitsers, die, ook al begrijpen zij het Latijn, geen woord kunnen uitbrengen. Voorts bedienen bij ons mannen en vrouwen van aanzien zich liever van de Franse dan van de Nederlandse taal. Door veelvuldige omgang met Duitsers is aan de meeste professoren het Duits bekend, niet aan zoveel mannen van aanzien. Vergaderingen worden hier nooit in het D. gehouden.” R. onderscheidt (blz. 73, bovenaan): *a.* ordinarium stipendium, ad f 2000; *b.* lectiones privatae (publicae [d.i. kosteloze, voor ieder toegankelijke] non habentur), waarvoor de studenten hun kollegeld betalen; *c.* collegia privatissima, blijkbaar persoonlijke, partikuliere lessen. In die zin moet men, meen ik, ‘t woord *Minerval* verstaan wanneer Ruhkenius (o. l. blz. 60) aan zijn leermeester Ritter schrijft dat deze nog *Minerval* (leergeld) van hem moet ontvangen en hij dit betaalt door hem een zestal pas verschenen boeken te zenden. — De Hertog van Richmond was vermoedelijk de tweede van die naam: Lennox, Charles (1710—1750).

ponderen en, ten minste in de eerste weken, ook het verstaan kost, stellig de belangrijke plaats die aan het Frans wordt toegekend.¹ Nu had Ruhnkenius, op zijn twee en twintigste jaar in Holland gekomen, zich al spoedig vervreemd gevoeld van zijn vaderland. Reeds in 1747 schrijft hij aan Ritter dat hij er nooit aan denkt naar dat vaderland terug te keren: „jam enim λωτὸν ἔφαγον.”² Op later leeftijd was hij niet meer in staat Duits te spreken³ en hij richt in een brief van 1771 aan zijn oude schoolkameraad Kant de vraag waarom deze zijn werken niet in het Latijn schrijft in plaats van in het Duits; Duitse boeken, zegt hij, komen hier zelden of nooit, terwijl de Hollanders graag in het Latijn met zijn wijsbegeerte kennis zouden maken.⁴ Over Duitsland en de Duitse geleerden laat hij zich in den regel niet vriendelijk uit en aan zijn nieuwe vaderland kent hij zo veel deugden toe dat een nuchter Hollander zucht: „was dat maar waar!”⁵ Daarentegen heeft hij de aangenaamste herinneringen aan zijn verblijf gedurende een jaar te Parijs (in 1755), waar hij zich niet uitsluitend tot het collationneren van handschriften bepaalde; met Franse filologen onderhield hij levenslang vriendschap.⁶ Als hartstochtelijk jager en goed kenner van jachthonden zal hij in Holland ook wel verkeerd hebben in de kringen der „proceres” die veel Frans spraken.

Dit alles kan het vermoeden wekken dat Ruhnkenius het gebruik van het Frans onjuist heeft voorgesteld, dat hij ook overdrijft als hij beweert dat het Latijn een struikelblok was voor velen. Een brief door zijn opvolger Wyttenbach 54 jaar later geschreven, neemt dat vermoeden weg. Aan een professor Brown, die een jongmens, C. Cathart, vermoedelijk een leerling, aan Wyttenbach had aanbevolen, antwoordt laatstgenoemde dat hij de jonge man zal helpen „in omni negotio quod ad ejus studendi et apud nos comorandi consilium pertineret.” Dan gaat hij voort: „sed nimirum

¹ Over het Frans in Nederland, raadplege men J. J. Salverda de Grave, *Le Français en Hollande*, in P. Brunot, *Hist. d. l. langue française des origines à 1900*. Tome VIII, Livre V, blz. 189—231, Parijs, A. Colin, 1934.

² Vgl. *Odys.* IX, 94 vlg.

³ Wyttenbach. *Vita D. Ruhnkenii*, Leiden-Amsterdam 1799, blz. 138; P. Th. Ruik, *Tiberius Hemsterhuis und David Ruhnken*, Königsberg, 1801, biz. 221.

⁴ *Epistolae Bentleii* etc. blz. 135—138. Een Duitse kollega die zich over 't geringe getal Duitse boeken op de bibliotheek verbaast, wordt door R. onvriendelijk behandeld (Wyttenb., *Vita Ruhnkenii*, blz. 251.)

⁵ *Epistolae Bentleii* etc. blz. 60; *ibidem* blz. 71, 82.

⁶ Wyttenb., *Vita Ruhnkenii*, blz. 64—71.

nostrī congressus frequentiores erunt, quum ipse Gallice loqui didicerit, quod nunc facit, et quum in nostris scholis, quarum assiduus auditor est, aliquem usum Latinae linguae collegerit.”¹ Dit is vrijwel gelijk aan de mededeling van Ruhnkenius.

Bij het lezen van brieven als die van Ruhnkenius en Wyttenbach staan wij verbaasd over de uitgebreidheid van het gebruik dat toen de geleerden van het Latijn maakten. Kollega's schrijven elkaar in die taal briefjes over verschikking van een kollegeuur; als Wyttenbach te Oegstgeest aan zijn intieme vriend Prof. Paradys verzoekt om eens te komen kijken naar zijn dienstmeisje dat ongesteld is en geen baat heeft gevonden bij de gewone huismiddeltjes („parabilia”), noch bij de raad van een plattelandsheermeester, dan geschiedt dat in het Latijn, zonder een spoor van scherts; in 't Latijn kondoleert Wyttenbach zijn vriend Prof. Te Water met het overlijden van zijn vrouw. Het adres is dan gewoonlijk in het Frans gesteld. Welke invloed had die tot monopolie naderende gemeenzaamheid met het Latijn op de moedertaal der schrijvers? Van Ruhnkenius weten wij reeds dat hij het Duits niet meer spreken kon (zie hierboven blz. 127). Maar ook zijn Frans en Hollands was blijkbaar gebrekkig. Een bewonderend toehoorder van hem, die ons veel van zijn dagelijks leven verteld heeft en hem als huisvriend bezocht, de Duitser F. Th. Rink (zie hierboven, blz. 127, noot 3), zegt dat hij zelfs niet zoveel tijd voor het lezen van het Duits over had als nodig was om een daarin geschreven boek goed te begrijpen. „Aber auch das Französische und Holländische hörte auf in seinem Munde französisch und holländisch zu sein.” Dat kan niet alleen op de uitspraak slaan. „Als hij een van die talen sprak, gaat hij voort, zou men niet zeggen dat hij lange tijd in Parijs was geweest en de langste tijd van zijn leven (meer dan 50 jaar) in Holland had doorgebracht. Uit vrees om te zondigen tegen de beste Latinitas sprak hij zelfs het Latijn niet zo vlug en vaardig als men van zulk een voortreffelijke kenner zou verwachten.”² Dat hij van zijn

¹ „Maar wij zullen ongetwijfeld vaker bijeen komen, als hij Frans spreken zal hebben geleerd, hetgeen hij tans bezig is te doen, en wanneer hij op mijn kolleges, die hij trouw bezoekt, zich het gebruik van de Latijnse taal enigermate zal hebben eigen gemaakt.” Deze brief vindt men in de *Epistolae Bentleii* etc. (blz. 165) en ook in W. L. Mahne's *D. Wyttenbachii Epistolarum selectavum fasciculi tres*. Gent, 1830 (in één band). I, blz. 39.

² De bladzijden van Rink waaraan het bovenstaande is ontleend zijn overgenomen door J. F. Bergman in zijn *Supplementa annotationis ad Elogium Hemsterhusii, ad vitam Ruhnkenii* etc., .Leiden, 1874, blz. 50—54.

Hollands niet geheel zeker was, blijkt ook uit de laatste regels der Praefatio van het door hem op 't laatst van zijn leven bewerkte *Lexicon Latino-Belgicum* van Scheller (Leiden, Amsterdam, den Haag, 1799); daarin deelt hij mede dat het overbrengen in het Hollands van Schellere Duitse vertaling der Latijnse woorden te danken is niet aan hem, maar aan ongenoemden, „utriusque linguae peritissimis.”¹ Ook Wyttenbach had het schriftelijk gebruik van zijn moedertaal verloren, al las hij die nog met genoegen,² Zijn Franse brieven zijn rijk aan Batavismen.

Zulk een verdringen van de moderne talen door het Latijn is niet onvermijdelijk. Landgenoten van ons bewijzen dat, en het wordt verklaard door het betere onderwijs in de levende talen. Maar de bloei van die talen verklaart tevens dat het gemakkelijk en zuiver schrijven van het Latijn fans beperkt blijft tot een kleine kring van begaafden.

Wassenaar.

D. C. HESSELING.

Eenige herinneringen aan den classicus Diepenbrock

Er zijn reeds bijna vijftien jaren verstreken sinds het overlijden van Alphonsus Diepenbrock; maar de tijd, die in deze snel levende en vergetende periode van de wereldgeschiedenis menig vooraanstaand kunstenaar en geleerde na zijn dood weldra tot een beroemden naam, en niet meer, heeft gemaakt, heeft de belangstelling in Diepenbrock's kunst en persoonlijkheid doen toenemen. Ieder, die hier ook maar oppervlakkig mee bekend is, weet, dat hij, behalve een groot componist, ook een uitnemend classicus is geweest. Het kan dus zijn nut hebben, aan de hand van enkele persoonlijke herinneringen, dateerend uit de laatste periode van zijn leven (1919—1921), hem in de laatste hoedanigheid te kenschetsen.

Na het volbrengen van zijn studie is Diepenbrock eenige jaren leeraar geweest aan het Gymnasium te 's Hertogenbosch; vervolgens vestigde hij zich in Amsterdam, waar hij privaat-lessen in de oude

¹ Als Ruhnkenius, in zijn brief aan Ritter (zie hierboven, blz. 126), het eetservies vermeldende, schrijft: „vasa mensalia hic fere stannea sunt, rarissime porcellanea”, heeft hij eerder aan „tinnen tafelborden” dan aan „Teller” gedacht; 't Hollands was hem gemeenzamer dan het Duits.

² Dit getuigt hij in een brief aan Kant, geschreven in 1800. Zie W. L. Mahne, D. Wyttenb. Epist. select, blz. 95 vlg.

talen gaf. Dat zijn leeraarschap een mislukking is geweest, zoals wel eens te kennen is gegeven, is een voorbarige bewering; wel was de gangbare methode van lesgeven niet de zijne, maar er zijn duidelijke bewijzen, dat zijn leerlingen veel van hem hielden.¹ Evenwel kwam Diepenbrock, met zijn sensitieve natuur en exclusieven geest, als docent veel meer tot zijn recht, wanneer hij be- gaafde leerlingen afzonderlijk les gaf. Aan hen wist hij ten volle het begrip bij te brengen van wat de oude schrijvers, die voor hem levend waren als de beste moderne, ons te zeggen hebben; en hierbij bleef het niet bij oppervlakkig mooi-vinden, maar de teksten werden grondig bestudeerd en alles werd tot in bijzonderheden besproken en ingeprint.²

Diepenbrock voelde de antithese, die er tusschen hem en de philologen van professie bestond, zeer scherp. Hij liet zich soms op bitteren toon uit over het wanbegrip, dat hij aanwezig achtte bij classici, die als paedagogen en als geleerden op den voorgrond traden. Bij de eerste categorie was het vooral de schoolsche en weinig bezielde methode van lesgeven, waar hij zich tegen keerde, bij de tweede de steriele analyse van teksten en gegevens en de stelselmatige jacht op bedorven lezingen.³ Het is te betreuren, dat de persoonlijke aanraking tusschen Diepenbrock en de mannen van het vak zoo gering is geweest; anders had hij zich ervan kunnen overtuigen, dat bij velen van zijn tijdgenooten het begrip van de waarde der klassieken even levend was als bij hem zelf, en dat dit bij de jongere generatie in zeker niet mindere mate het geval was.

Hij was iemand, die zijn eigen weg zocht, en niet geneigd, bij de woorden van een voorganger, hoe vereerd ook, te zweren; toch kan men wel zeggen, dat de anti-philologische vertoogen van Nietzsche, dien anderen „mislukten” philoloog, bij hem in goede aarde zijn gevallen. Hijzelf gebruikte bij voorkeur den term „on-musisch”, wanneer hij een denkwijze of een persoon wilde aandui-

¹ Zie het levensoverzicht van de hand van Balthazar Verhagen in het programma van de opvoering der „Missa” in Juni 1921, p. 13.

² l. c. blz. 22.

³ Hij schreef mij naar aanleiding van een artikel voor het behoud van het Grieksch: „Ik denk dat uw pleidooi voor het Grieksch niet veel zal baten, en zooals het nu op het Gymn. gedoecerd wordt is het misschien geen verlies als het vervalt. De opleiding aan de Universiteit der aanstaande docenten zou eerst geheel hervormd moeten worden in een richting die met het Hollandsche temperament in strijd is en er zal nog heel wat moeten veranderen voor dat mogelijk is.” (17 Juli 1919.)

den, die hem ontoegankelijk toescheen voor de ware wijsheid en schoonheid.¹

Diepenbrock's liefde ging evenzeer uit naar het Latijn als naar het Grieksch; hij was geen epigoon der Duitsche neo-humanisten van ± 1800, zwelgend in phantasieën over het geïdealiseerde Hellenendom, maar veeleer een voortzetter van de groote traditie der Nederlandsche humanisten, en tevens een Katholiek, voor wien het Latijn *eo ipso* een integreerend bestanddeel van zijn geestesleven vormde. Hoezeer tot hem, den begenadigden musicus, de taalmuziek van Virgilius sprak, blijkt uit zijn opmerking, dat er geestelijk verband was tusschen de beschrijving van Aeneas' komst in de Velden der Gelukzaligen (*Devenere locos et amoena vireta . . .*, Aen. VI 638 vlgg.), en het Adagio van Mahler's Vierde Symphonie.² Bij zijn correspondentie bediende hij zich vaak van het Latijn, een Latijn, dat, zool niet in correctheid, dan toch in levendigheid en doeltreffendheid van bewoordingen weinig achterstond bij dat van Hartman. Bij alle verschil in mentaliteit, dat tusschen beide mannen bestond, vertoonden zij zoowel in dit opzicht als in hun spontaan reageren op de gebeurtenissen van 1914 overeenkomst.

Men weet, dat de oorlog Diepenbrock tot een verwoed tegenstander van het toenmalige Duitschland maakte. Tusschen de componisten, denkers en dichters, die voor zijn geestelijke ontwikkeling zoo veel betekend hadden, en de leiders van het Rijk, dat zijn legers in België en Frankrijk wierp, gaapte voor hem een onoverbrugbare afgrond. Zijn liefde voor de oude Latijnsche cultuur vereenzelvigde hij met zijn brandend enthousiasme voor de verdedigers van de beschaving, die er in den modernen tijd de voortzetting van vormt. Hij aarzelde niet, in een brief te gewagen van de *barbaricum germanicam Latinis Musis infestam*.

Het spreekt van zelf, dat Diepenbrock, die de muziek bij de „Vogels” en de „Electra” componeerde, terwijl hij den Grieksch text voor zich had, de Grieksche dichters allerminst verwaarloosde. In zijn gesprekken en in zijn brieven bleek telkens zijn groote trouwdheid met hun werken. Als hij uitdrukking wil geven aan het gevoel, dat hem, den zoekenden gevoelsmensch, wel eens bevangt

¹ In een brief opperde hij zelfs de mogelijkheid, om een bond te stichten „tegen den onmusischen geest”, waartoe „verschillende leerlingen van mij die bij het onderwijs werkzaam zijn en onze gevoelens deelen zouden kunnen toetreden” (27 Aug. 1919).

² Levensoverzicht, bLz. 22.

temidden van „δογματικοί van welk caliber ook”, citeert hij Homerus' Bellerophon, ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλειίνων (Il. Z 202). Ook bij de Grieksche dichters trof hem in het bijzonder de taalmuziek van sommige regels. Homerus' Odyssee, u 76 (Μοῖραν τ' ἄμμορίην τε καταθνητῶν ἀνθρώπων) citeerend, schrijft hij: „*Ecquid nosti divinius quam istum spondiacum, animoque plus dulcissimae quietis instillans, nisi:*

*Glauco et Parthenopeae et Inoo Melicertae (Georg. I 437)*¹

aut:

Οἷα Χρυσόθεμις ζῶει καὶ Ἰφιάνασσα (Electr. 157)” (26 Sept. 1919).

Zoo wist Diepenbrock den rhythmischen gang en het spel van gelijke en contrasteerende klankverbindingen in de klassieke verzen aan te voelen. In hoeverre de enkele fragmenten der Grieksche muziek zijn eigen compositie's beïnvloed hebben, kunnen alleen deskundigen beoordeelen. Wellicht is het voor hen van belang, te weten, dat ik hem tijdens het componeeren der muziek bij de „Electra” opmerkzaam maakte op de bewaard gebleven muzikale annotatie bij enkele dochmiën van Euripides' „Orestes” (o.a. in Von Jan's *Musici scriptores graeci* uitgegeven); hij scheen er zeer door getroffen te zijn.

Op de musicologen rust ook de taak, om Diepenbrock de plaats onder de componisten te geven, die hem toekomt; door deze korte, uiteraard fragmentarische mededeelingen hoop ik, ertoe bijgedragen te hebben, dat ook van philologische zijde deze buitengewone figuur in het geestesleven van ons land naar verdienste gewaardeerd wordt.

Zwolle.

W. J. W. KOSTER.

Beronicus

Schoorsteenveger — scharenslijper — poëet

IV

Uit de GEORGARCHONTOMACHIA.

I. *Aanhef.*

Ruricolas Valacros et coniurata tumuitu
Agmina terrifico raptumque in vincia Senatum
Ac bis centenis iussam parere colonis

¹ Virgilius heeft *Panopeae*; blijkbaar stootte D. zich onbewust aan den opvallenden hiaat na *Glauco*.

Messopolin, tantoque paventes milite cives,
 Est mihi perpetuis animus transmittere fastis.
 Tu, qui tam celebrem validos Heroas ad ausum
 Duxisti, Lenae Pater, turgescere venam
 Muneribus concede tuis, quo facta renarret
 Apto materiae Clio stimulata furore.

II. *De vergadering der boeren in de koestal.*

Ergo in vicinum proceres coiere bovine
 Tunc vacuum: tauro, vacca, iunice,¹ iuvenco
 Et bove in aprico gramen mandentibus arvo.
 Haec fuit, haec nostros exceptit curia patres.
 Inde suis sedere locis: hunc vimine texta
 Corbis habet, sub qua mixtae latitare solebant
 Cum pullis matres exclusis nuper ab ovis;²
 Insidet hic caveae, mulctram sibi deligit alter;
 Ille sedet veteri cariosae fragmine cupae,
 Hi sed aqualiculis³ requiescunt clune suillis.
 Ianitor ante fores inverso mergore⁴ sedit;
 Constitit pedibus pubes, et sedula vocem
 Praesidis orantis subrecto vertice carpit.
 Non hac Ausonium quondam fulsisse Senatum
 Maiestate reor, quum caesos fraude Quirites
 Ultura, ac trucibus Mithridatis viribus arma
 Oppositura ducem te curia, Magne, crearet,
 Vel quum post Cannas Latiae gravis Annibal urbi
 Afforet, et media cuperet vexilla Suburra
 Figeie, concilium Patrum convenit et arctis
 In rebus patrias Fabio commisit hahenas.

Ut sedere omnes, primas sibi quisque poposcit
 Dicendi partes: annosae hic iura senectae
 Obtendit, longumque satis tesbata per aevum
 Facta crepat, potiora sibi praefectus equestris
 Deberi Iacobus⁵ ait, causamque tuetur
 Exemplis: „Socii, mentem huc advertite” clamans,

¹ iunix, jonge koe.

² dus de hennen met haar kuikens.

³ aqualiculus suillus, varkenstrog.

⁴ mergus-oris, de puts, putemmer.

⁵ Jaap van St. Aagtekerke.

„Sic iumenta docent, puteum quicumque iuvenus
 „Primus habet, prior ille bibit, sic quisquis adibit
 „Pistrinum prior, ille molet, cum praepete cursu
 „Ergo prior fuerim, primo mihi dicere par est.”

Talia ructantem nec non praesepe volentem
 Scandere dicturi lectum pro sede, retraxit
 Per braccam Paulus: „Quanam ratione negatur
 „Debita prae reliquis blaterans mihi copia fandi?
 „Nam quis me melius causas momentaque rerum
 „Maxima commemoret, vigili qui mente notavi
 „Omnia, et intento coxi facienda cerebro?
 „Post me autem vestrae poscunt ut iura senectae
 „Ordine quisque suo, quae sit sententia cordi,
 „Proferat et nostro pandat medicamina probro.”

Assensere omnes plausuque haec dicta probarunt.

Post haec conscendit suggestum, ac terga decoro
 In praesepe habitu pedibus pendentibus aptat,
 Hirsutum laeva tollens exinde galerum,¹
 Et dextra impexos mulcens de parte capillos
 Aure tenus, proceres graviter plebemque salutans,
 Ora expectato solvit facunda boatu.

Pauwels houdt dan een inleiding en vertelt verder, dat hij
 een brief ontvangen heeft van een vriend uit Brabant, die
 hem de schanddaden der Franschen meedeelt:

Cum dicto adferri lychnum laquearibus altis
 Pendentem iubet, et naso specularibus² acri
 Admotis, laceram chartam multisque lituris
 Obductam tritamque plicis deprompsit arator,
 Haec, velut accepi, lugubria dicta ferentem:
 „Semper amate mihi, mihi Paule fidelis amice:
 „Est bene, si valeas, valeo bene, comprecator istud
 „Non minus ut domui possit contingere vestrae.
 „Pagus heri a Franco populatus milite noster
 „Omnino est, quaecumque fuit mihi, rapta supellex:
 „Quatuor eximias hordas³ hornumque vitellum
 „Et sex nefrendes⁴, porcā cum verre, bidentes
 „Abduxere decem, capros duo, quinque capellas.
 „Et cors⁵ tota perit; vicinis anser in undis

¹ De ruige hoed der Walchersche boeren. ² specularia, bril. ³ eig.: drachtige koe. ⁴ eig.: die nog niet bijten kan (ne-frendo), big. ⁵ cors = cohors.

„Captus, anasque fuit ¹; solus pernice volatu
 „Carnificum a stricto gallus mucrone profugit.
 „Sed tamen ille suas vidit crudeliter ante
 „Cum foetu uxores torta cervice necari.

.
 „Sic postquam vicum fuerat grassata per omnem
 „Turba ferox, stabulis abiit domibusque perustus,
 „Et nunc herboso dormire sub aethere lecto
 „Cogimur. A tali servant vos fata mina.

Uit de Vertaling van J. B., verschenen te Goes en Middelburg in 1766:

Uit de „BOEREN- EN OVERHEIDSSTRIJD.”

I. *Aanhef.*

Mij lust den Walcherboer, dat driest twee honderdtal
 Zijn ijslijk bulderen, zijne oproerige bedrijven,
 Waardoor hij Middelburg deedt sidd'ren in zijn Wal,
 Met onvergangbren inkt in d'Almanach te schrijven.
 Te schrijven, hoe de Raad geboeid werd en vervoerd.
 Koom, Vader Bacchus, koom! doe gij mijn zangaêr zwellen
 Door 't heete Vocht, welk eer dees Ploeg'ren heeft beroerd;
 Opdat ik 't roemrijk feit mee, razend, mag vertellen!

II. *De vergadering der boeren in de koestal.*

't Naburig Ossenstal diende, in deez' groote dingen,
 Wijl 't ledig stondt, en Koe, met Stier, en Hokkelingen,
 En Os, en Paard, en Hengst nu graasden in het Veld:
 In dit schoon Raadhuis werdt de Zetel dan gesteld.
 Elk nam er plaats. Deez' op een' Teenen-korf, te weten,
 Waarin de Hen nog lest met kuikens hadt gezeiten:
 Een ander op een tobbe, een' melkmout, kuip of vat,
 Welk of vermolsemde was, of geene hoepels hadt.
 Het verkens-kot boog neer voor andre zware billen;
 De Deurbewaarder, die zoo lang niet staan zou willen,
 Greep de omgekeerde puts. Al 't jong nieuwsgierig Volk
 Staat overeind, reikhalst en gaapt naar d'eersten Tolc.
 Geen grooter Majesteit heeft, achte ik, uitgeblonken
 In Romens Raad, toen daar Pompejus werdt beschonken
 Met Veldheers-staf, om wraak te vord'ren van 't Verraad,

¹ eend.

Zoo schelmsch aan hun gepleegd door Koning Mithridaat.
 Of toen diezelfde Raad, na 't Rijksheir was geslagen
 Bij Cannas, 't hoog bewind des Legers op deedt dragen
 Aan wijs-aart Fabius, die, Hannibal ten trots,
 Zoo pal voor Romen stondt, als eene onwrikbre Rots.

Pas was de Kring gevormd, of elk wou 't eerste raden;
 d'Een roemde zich als de oudste; en de ander op zijn daden,
 Maar Aagtekerker Jaap, der Ruitren opperhoofd,
 Die Voorbeeld voegt bij Leere en aller stemmen dooft
 Door zijn geschreeuw, roept dus: „Mij is deze Eer te gunnen,
 „Want let eens. Maats, wat ons de Beesten leeren kunnen:
 „De Koe, 't eerst bij den Put, drinkt eerst heur wettig deel,
 „En die ter Mole' eerst komt, maalt altijd eerst zijn meel.
 „Dès ik, die met mijn troep het eerst ben toegeschoten,
 „Met recht hier 't eerste spreek, en zelfs niet heb te looien.”

Dus hadt hij pas gesnorkt, als hij ter Kribbe opklom;
 (Een Spreekstoel, regt geschikt voor 't ruw en boersch gebrom.)
 Doch Pauwels, na zijn Maat bij 't broeksken af te trekken,
 Riep, grof en fors: (ziet toe! met Hopliên is geen gekken!)
 „Waarom mij de eerste beurt geweigerd? Wie zoo koen?
 „Daar ik dit Werk het best, het braafst van all', kan doen.
 „Wie van u kan de bron, 't beweegrad dezer dingen
 „Ontvouwen, juist als ik, die daar wist in te dringen,
 „Er al mijn aandacht toe en geest heb af gesloofd,
 „En alles in mijn brein wel door gekookt, gestoofd.
 „Als ik gedaan heb, mag elk naai zijn Jaren spreken,
 „En geven 't middel op, voor onze Landsgebreken.”

Al 't Kinkeldom stemt dees gezegden, juichend, toe:
 Dies stijgt de Hopman naar den Preekstoel, blij te moe,
 En, wetende er zijn rug zeer sierlijk in te prangen,
 Laat hij zijn voeten van de Kribbe nederhangen.
 Slinks vat hij toen den hoed, zoo ruig en lomp, als vaal,
 Terwijl zijn regterhand, bij 't achterhoofd, half kaal,
 Eene ongekemde lok deedt, onder de oorlel, kleven.
 Toen groet hij, deftiglijk, (een Boer leert ook hoofsch leven!)
 Al de Oversten en 't Volk, en, 't lang verwacht geluid
 Zijns welbespraakten Monds, kwam hierop, zaaklijk, uit.

Hierop laat hij een Lamp, de Daklamp, bij hem dragen,
 En hebbende op zijn Neus, piekscherp, een Bril gezet,

Haalt hij 't gescheurd, gekreukt, befrommeld en besmet,
Ja vuil besmuld Papier uit ééner zijner zakken,

Om deze Treurtaal aan de Boeren voor te snakken:

„Mijn altijd lieve Vriend, mijn Pauwels, trouwe Maat,
„Ik ben nog wel, verhoop ook uw gezonden staat,
„Het zou, zoo 't anders was, mijn hart nog meer bezwaren,
„Mijn hart, welk wenscht dat gij moogt met uw huis welvaren.
„Op Gistren is ons Dorp, door Franschen, (ô wat spijt!)
„Gantsch uitgeplunderd. Al mijn Inboel ben ik kwijt.
„Men heeft mij 't al ontroofd, tot Bed, om op te liggen;
„Vier schoone Vaesen, 't vet eenjarig Kalf, zes Biggen,
„Tien Lam'ren, 't Bokkenpaar, vijf Geiten, Zeug en Beer,
„Mijn Stal is niet slegts leeg, maar ligt in de assche neer.
„Zij hebben zelfs geroofd, (de Hemel straff' die Franschen!)
„Ten naasten slooten uit, mijne Eenden, mijne Gansen.
„De Haan alleen, die 't mes der Beulen nog ontkwam
„Door eene snelle vlugt, zag eerst, (bedroefd en gram,)
„Zijn Henne- en Kuikens-bals door wreede hand omdraaijen;
„Wreê hand, door Beestenbloed noch Roof geenszins te paaijen.
. De her-tred is genomen,
„Nadat dit helsch gespuis, dus, woedende, uitgespat,
„Nog, bovendien, 't heel Dorp in brand gestoken had.
„'t Gras strekt ons nu ten bedd', de Hemel tot gordijnen;
„God hoede u voor zulk Leed!' Bidt voor mij en de mijnen.”

A. S.